

Millî Uyanışın Anlatıları Yahut Ethem Nejat'ın Dergilerde Kalmış Hikâyeleri

Bilgin GÜNGÖR *

Özet

Ethem Nejat, II. Meşrutiyet Dönemi'nin önde gelen aydınlarından biridir. Eğitim bürokrasisinin çeşitli kademelerinde görev yapan, döneme damga vurmuş bazı dergi ve gazetelerin çıkmasına öncülük eden, bir grup öğrencisi ve öğretmen arkadaşıyla beraber Çanakkale Savaşı'na gönüllü olarak katılan Ethem Nejat 1918'e kadar Türkçü düşüncenin, 1918'den itibaren ise sosyalist düşüncenin izinden gitmiştir. Türkçü olduğu yıllarda çeşitli makalelerin, kitapların yanı sıra birtakım hikâyeler de kaleme almıştır. Yani, bugün daha çok eğitimci ve siyasetçi kimlikleriyle bilinse de Ethem Nejat'ın bir de edebiyatçı kimliği söz konusudur. Gerek içerik gerekse de biçim açısından Millî Edebiyat estetiği çerçevesinde değerlendirebileceğimiz, Türkçülük ekseninde propagandist bir tutumun kendisini net bir şekilde gösterdiği bu hikâyelerin ikisi, yani en hacimlileri ve zamanında kitap formatında yayımlanmış olanları ("Çiftlik Müdürü" ve "Yiğit Türkler") kısa bir süre önce *Ütopik Hikâyeler* başlıklı bir çalışmada yorumlanıp derlenmişti. Bu makalede ise diğer hikâyeler, yani kısa ve dergilerde yayımlananlar ("O Zengin ve Mesut Oldu", "Kahraman Nuri", "Bal Bahçesi" ve "Zengin Böcekçi") yorumlanıp derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Edebiyat, Türkçülük, hikâye.

* Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bilgingungor@comu.edu.tr

Narratives of the National Awakening or Ethem Nejat's Stories Remaining in the Magazines

Abstract

Ethem Nejat is one of the leading intellectuals of the Second Constitutional Era. Ethem Nejat, who worked at various levels of the education bureaucracy, pioneered the publication of some journals and newspapers that left their mark on the period, and voluntarily participated in the Battle of Gallipoli with a group of students and fellow teachers, followed the Turkist thought until 1918, and the socialist thought from 1918 on. In the years he was a Turkist, he wrote several articles and books as well as some stories. In other words, although Ethem Nejat is mostly known as an educator and politician today, there is also a literary identity of Ethem Nejat. These stories can be evaluated within the framework of National Literature aesthetics in terms of both content and form. In these, a propagandist attitude on the axis of Turkism clearly shows itself. Two of the stories in question, the most voluminous ones that were published in book format at the time (“Çiftlik Müdürü” and “Yiğit Türkler”), had recently been interpreted and compiled in a work entitled *Ütopik Hikâyeler*. In this article, other stories, namely the short ones and published in magazines (“O Zengin ve Mesut Oldu”, “Kahraman Nuri”, “Bal Bahçesi” and “Zengin Böcekçi”) were interpreted and compiled.

Keywords: National Literature, Turkism, story.

Giriş

'10 Temmuz İnkılabı' ile başlayan II. Meşrutiyet Dönemi'nin hem siyasi gelişmeler/pratikler hem de siyasi düşünce yolları bağlamında oldukça önemli bir zaman dilimine işaret ettiğine şüphe yoktur. Bu dönemde Kanun-i Esasi raftan indirilmiş, parlamento yeniden kurulmuş, 31 Mart Ayaklanması meydana gelmiş, art arda çıkan ve ülkeyi yıkıma götüren savaşlar -Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı- yaşanmıştır. Öte yandan, oluşan görece özgürlük ortamının etkisiyle veya *müsaadesiyle*, memleketin birer kurtuluş reçetesi olarak Türkçülük, İslâmcılık, Osmanlılık gibi çeşitli siyasi akımlar, ideolojik argümanlar ortaya çıkmış, tartışılmış ve bir bakıma Cumhuriyet'in ideolojik temelleri somutluk kazanmaya başlamıştır. İşte Ethem Nejat, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi temsil eden böyle bir dönemin kayda değer aydınlarından biridir.

Ethem Nejat kimi kaynaklara göre 1882, kimi kaynaklara göre ise 1887 yılında İstanbul Üsküdar'da doğmuştur. Sırasıyla Üsküdar İdadisi'ni ve Ticaret Mekteb-i Âli'sini bitirmiştir. Bir süre gazetecilik yapmış, 'hürriyet bayrakları'nın dalgalandığı II. Meşrutiyet'in siyaset dünyasında en önde gelen aktör olarak konumlanacak İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle bağlantı kurmuştur. Bu nedenle 'İstibdat' idaresi tarafından baskı görmüş, bir süre yurt dışında yaşamak zorunda kalmış, ABD ve Fransa'da ikamet etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden bir yıl sonra, yani 1909'da yeniden Türkiye'ye dönmüştür. Yurda döndükten sonra özellikle de eğitimci bir aydın kimliğiyle görünür olmuştur. 1909'da Alasonya İdadisi'nde müdür olarak görev yapmıştır. Bir süre sonra Manastır Darülmuallimini Müdürlüğüne getirilmiştir. Buradaki görevi sırasında, arkadaşı A. Ferit ile *Yeni Fikir* dergisini çıkarmaya başlamış, bu dergide özellikle eğitim ve ziraat ile ilgili çeşitli yazılar yayımlamıştır. Balkan Savaşı zamanında Sırp Manastır'ı ele geçirince bir süre esir hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Sonradan İstanbul'a gelerek özgürlüğüne kavuşan Ethem Nejat, 1913'te Bursa Darülmuallimini'nde müdürlük görevini üstlenmiştir. Bursa'da kaldığı sırada, bir grup aydınla birlikte, temel amacı köylerde okçuluk, binicilik gibi millî oyunların geliştirilmesi olan, "Yiğit Türkler" adlı hikâyesine de konu edindiği Türk Gücü Derneği'ni kurmuştur. Ayrıca arkadaşı A. Ferit ile ziraata odaklı *Toprak* dergisini çıkarmaya başlamıştır. 1914'te İzmir Darülmuallimini'nde müdürlüğe getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı başlayınca, Ethem Nejat 60 kadar öğrencisi ve bir grup öğretmen arkadaşıyla birlikte gönüllü olarak Çanakkale Cephesi'ne gitmiştir. Cepheden döndükten sonra, 1915'te Eskişehir Maarif Müdürü olarak atanmıştır. Burada, Eskişehir'in ilk yerel gazetesi olarak bilinen *Karacahisar*'ın çıkarılmasına öncülük etmiştir. Eskişehir'den sonra Adana ve İzmir'de maarif müdürü olarak görev yapmış; 1918'de Türk Ocağı'nın yardımcılarıyla Almanya'ya gitmiş ve burada eğitim üzerine birtakım araştırmalarda, incelemelerde bulunmuştur. Tabii bu seyahat, onun için bir dönüm noktası olmuştur. Öncesinde II. Meşrutiyet yıllarının egemen siyasi akımı olan Türkçülükte ısrarcıyken, Almanya'da gözlemlene imkânı bulduğu Spartakistler'in etkisiyle sosyalist düşünceye yönelmiştir. 1919'da bir grup arkadaşıyla Türkiye'nin ilk sosyalist partilerinden olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'nı kurmuş, bu partinin yayın organı

işlevindeki *Kurtuluş* dergisini çıkarmıştır (bu derginin yazarlarının bir kısmı, daha sonra, Şefik Hüsnü Deymer öncülüğünde *Aydınlık* gazetesini çıkaracaktır). Ethem Nejat aynı yıl Türkiye'ye gelmiş, fakat fazla kalmadan Rusya'ya geçmiştir. Mustafa Suphi gibi isimlerle birlikte 1-7 Eylül 1920'de Bakü'de Doğu Halkları Kurultayı'nı düzenlemiş ve hemen ardından Türkiye Komünist Partisi'ni (TKP) kurmuştur. Millî Mücadele'ye destek vermek için TKP'li arkadaşlarıyla Türkiye'ye gelmiştir. Ancak Trabzon açıklarında Yahya Kaptan ve adamları tarafından arkadaşlarıyla birlikte öldürülmüştür.¹

Ölümü şiirlere, türkölere konu olan² Ethem Nejat'ın hayat hikâyesi böyle. O, bugün daha çok eğitimci ve siyasetçi kimlikleriyle bilinmektedir. Eğitimde zihni gelişimin yanında fizikî gelişime yaptığı vurgu, köy enstitülerine esin kaynağı olacak ziraat okulları tasarımı, TKP'nin kurulmasındaki öncülüğü ve arkadaşlarıyla birlikte Karadeniz'de yaşadığı trajedi toplumsal bellekteki Ethem Nejat imgesinin ana çizgilerini oluşturmaktadır. Hâlbuki o, sadece söz konusu kimliklerle tanımlanabilecek bir aydın değildir; aynı zamanda döneminin egemen sanat anlayışını temsil eden Millî Edebiyat Hareketi çerçevesinde kaleme aldığı hikâyelerle (toplamda 6 hikâyedir) bir edebiyatçı kimliği de edinmiştir. Onun düşünce dünyasının ve Millî Edebiyat estetiğinin ufuklarını gösteren ancak zaman içerisinde unutulmuş, edebiyat tarihlerinde ve eleştiri metinlerinde genellikle bahsedilmeyen yahut görmezden gelinen bu hikâyelerin ikisi, daha doğrusu uzun ve kitaplaşmış olanları (“Çiftlik Müdürü” ve “Yiğit Türkler”) daha önce *Ütopik Hikâyeler* başlıklı bir çalışmada Latin harflerine aktarılıp yorumlanıp derlenmişti (Ethem Nejat 2022). Bu makalede ise diğerleri, yani kısa, dergilerde kalmış ve şimdiye kadar Latin harflerine aktarılmamış hikâyeleri yorumlanıp derlenecektir. Bu çerçevede, önce Ethem Nejat'ın düşünce yapısı, hikâyeciliği ve hikâyeleri hakkında birtakım açıklamalara girişilecektir. Sonra da dergilerde kalan hikâyelerin Latin harflerine aktarılmış biçimleri sunulacak ve bu yapılırken de -günümüz okurları göz önünde bulundurularak- dipnotlar aracılığıyla hikâyelerdeki birtakım Arapça/Farsça kelime ve terkiplerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları verilecek,³ bazı isimler ve şiirler hakkında kısa bilgilendirmelerde bulunulacaktır. Bu makalede temel amaç, Ethem Nejat'ın hikâye külliyyatını tamamlamak ve böylelikle onun edebiyatçı kimliğini belirginleştirmektir.

1. Propagandanın Anlatısı, Anlatının Propagandası

Ethem Nejat'ın gerek kitaplaşmış gerekse de dergilerde kalmış hikâyeleri, tam manasıyla bir Türkçü aydın profiline sahip olduğu döneminin ürünleridir. Bu hikâyeler, 1913-14'te yayımlanmıştır. Yani onun hikâyeciliği bu iki yılla sınırlıdır (tabii bunu derken, önceki ve/ya sonraki yıllarda yayımlanmakla birlikte gözümüzden kaçan herhangi bir hikâyesinin olmadığını varsaymaktayız). Ethem Nejat'ın hikâyeciliği, kısaca söylersek, Türkçü düşüncenin hizmetinde, propagandist bir hikâyeciliktir. Yavuz Sinan Ulu, onun hikâyelerini “*toplumda bir farkındalık yaratma ve halkı bilinçlendirme amacıyla*” yazdığını ve bu eserlerde estetikten önce “*propaganda misyonu*”nun somutluk kazandığını belirtirken (Ulu 2019: 152) haklıdır. Bu, esasında, Ethem Nejat'ın da bir mensubu olduğu Millî Edebiyat'ın temel niteliğidir. Millî

1 Burada Ethem Nejat'ın biyografisi, Mehmet Salih Erkek'in *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat: 1887-1921* adlı kitabının ilgili kısmından (Erkek 2012: 12-39) hareketle ortaya konulmuştur.

2 Bu hususta Nâzım Hikmet'in “Kalbim” şiiriyle (Nâzım Hikmet 2015: 160-161) Ruhi Su'nun “Karadeniz Ağdı” türküsünün (<https://simurg.info/2022/01/14/ruhi-su-karadeniz-agiti/>) öne çıktığını belirtelim.

3 Bu hususta Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı tarafından hazırlanan Kubbealtı Lugatı'nın internet sürümünden (lugatim.com) faydalanacağız.

Edebiyat mensupları, genel itibariyle Türkçü/Turancı bir düşünceye yaslanarak ‘halka doğru’ yürümek, toplumsal bir uyanış meydana getirmek ve böylelikle ‘yeni hayat’ı, yani modern, bağımsız ve ulusal bütünlüğünü oluşturmuş (kısaca kurtuluşa ermiş) bir Türkiye ülküsünü somutlaştıracak bilinçlenmeyi sağlamak şeklinde özetlenebilecek amaçlarını ‘sanat için sanat’ mantığından hareket edenlerin yere göğe sığdıramadıkları, olmazsa olmaz kabul ettikleri estetik amaçların üzerinde tutmuşlardır. Millî Edebiyatçıların öncüleri arasında yer alan Ziya Gökalp’ı aklımıza getirelim; Gökalp’ın şiirleri (“Kızılma”, “Vatan”, “Köy”, “Medeniyet” vs.), estetik bir seçkinlik kategorisinde değerlendirebileceğimiz ürünler değildir; bu şiirler onun yer yer Emile Durkheim’ın sosyolojisinden beslenen Türkçü düşüncesinin hizmetinde olan, kitlelere bu düşüncenin argümanlarını daha kolay ve basitleştirilmiş bir şekilde ulaştırmaya yarayan birer propaganda manzumesidir. O, şiirlerinde şair olarak değil, düşünür olarak karşımıza çıkar. Zaten Gökalp’ın da şiir sahasında aksi yönde, estetiği önceleme üzerinden şekillenen herhangi bir iddiası yoktur. Gökalp’ın bu tutumu, Millî Edebiyatçıların sanat karşısındaki konumunu; bir başka ifadeyle, sanatı Türkçü düşüncenin hizmetinde bir propaganda aracı olarak belirleme eğilimini gösteren oldukça net bir örneği temsil etmektedir.

Şimdi Ethem Nejat’ın hikâyelerine yansıyan, bu hikâyelere propagandist bir nitelik kazandıran düşünce yapısına gelelim. Bu noktada, onun hikâyeleriyle aynı sıralarda, 1913’te yayımlanan *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları* başlıklı -broşür niteliğindeki- kitabına bakmak faydalı olacaktır şüphesiz. Zira onun bu dönemdeki düşüncelerini sözü edilen kitapta derli toplu bir şekilde bulabilmekteyiz. Kitaptaki açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla, Ethem Nejat için Türkiye’nin ve bütün Türk dünyasının kurtuluş ‘mefkûre’sini içeren Türkçülük, güncel ‘cereyanlar’ arasında “*en haklı cereyan*”dır (Ethem Nejat 2001: 19). Bugün öncelikle Türkçülük davasının güdülmesi gerekir. Lakin bu akım, daha doğrusu bu akımın vurguladığı Türklük, ‘İttihad-ı İslâm’a ve Osmanlılığa zarar veren, onlara dayalı davaları engelleyici bir olgu değildir. Tersine, İslâm birliğinin sağlanmasının ve Osmanlılığın güçlenmesinin yolu Türkçülükten, Türklükten geçmektedir. Şöyle ki İslâm’ın ve Osmanlı’nın en büyük gücü Türklerdir; Türkçülük de Türkleri yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç hâsıl olduğu takdirde de doğal olarak İslâm birliğini sağlamanın ve Osmanlılığın güçlenmesinin önü açılacaktır (Ethem Nejat 2001: 19-24, 33-37). Anlaşılmaktadır ki Ethem Nejat’ın bu dönemdeki düşüncesi, saf bir Türkçülük ile belirginleşmemekte, Türkçülük temelinde fakat İslâmcılığı ve Osmanlıcılığı da dışlamayan eklektik bir yapı arz etmektedir. Bu, aslında, dönemin Türkçülerinin siyasi bağlamda en büyük otoritesi olan İttihat ve Terakki’nin ideolojik tutumunu hatırlatmaktadır. İttihat ve Terakki üzerine bugüne kadar çeşitli çalışmalar ortaya koyan Feroz Ahmad, cemiyetin Türkçülük, İslâmcılık ve Osmanlıcılık unsurlarını içeren bir “*ideolojik bütün*” doğrultusunda hareket ettiğini, bu “*ideolojik bütün*” içerisinde zamanın koşullarına göre unsurlardan birinin öne çıktığını, diğerlerininse arka planda kaldığını belirterek (Ahmad 2020: 213-214) söz konusu ideolojik tutumu net bir şekilde özetler. Böyle bir tutumun çok uluslu, çok dinli ve özellikle son dönemlerinde oldukça hızlı değişen bir siyasi konjonktüre sahip imparatorluk coğrafyasına yaslandığını söyleyebiliriz. İşte Ethem Nejat’ın düşünce

dünyasını da -dönemin pek çok Türkçü aydıninki gibi- İttihat ve Terakki'nin "*ideolojik bütün*"üyle ve onun yaslandığı realiteyle paralel değerlendirebiliriz.

Ethem Nejat'ın Türkçülüğü Türklüğün, Türkiye'nin yükseltilmesi yolunda "*en haklı cereyan*" saydığını yukarıda belirtmiştik. Peki bu yükseltme amacı nasıl gerçekleşebilir? Bu 'cereyan'ı benimseyen aydınlar veya yöneticiler, Türkiye'yi yeni bir hayata nasıl kavuşturabilir? Bu noktada, Tanzimat'tan beri neredeyse bütün Türk aydınlarının vurguladığı, medeniyete erişmenin olmazsa olmaz bir yolu saydığı, bu çerçevede adeta bir kutsiyet atfettiği eğitim olgusu devreye girer. Yani Ethem Nejat'a göre toplumun eğitilmesi şarttır. Ama bunun için önce eğitim sisteminin elden geçirilmesi, bu çerçevede birtakım yeniliklerin yapılması gerekmektedir. Eğitim sistemi her şeyden önce Türkçü ilkeler doğrultusunda ulusal duyarlıklar aşılmalı amaçlamalıdır. "*Eğitimde hedefimiz milli, gayemiz mefkûremizdir*" (Ethem Nejat 2001: 39) diyen Ethem Nejat'a göre, eğitim sisteminde modern bilgi ve teknikler de göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca fikrî eğitimin yanında fizikî eğitim, yani beden eğitimi de ön plana çıkarılmalıdır. Peki eğitim sistemi, özellikle hangi sektöre göre konumlanmalıdır? Özel sektöre göre. Ethem Nejat, çocuklara gerek ailede gerekse de okullarda aşılana geçimi devlete kapısından sağlama düşüncesine karşıdır; Türkiye'nin gelişmesi için özel sektörün gelişmesinin şart olduğunu, bu yolda eğitimin özel sektörü teşvik edici arzular aşılması gerektiğini düşünür (Ethem Nejat 2001 38-52). Tabii Ethem Nejat'ın gözünde, özel sektör içerisinde özellikle dikkate alınması gereken kısım ziraattır. Onun hikâyeleriyle düşünce dünyası arasındaki ilişki bağlamında en temel noktalardan biri bu çerçevede belirginleşmektedir, denilebilir. Ethem Nejat'a göre Türkiye bir ziraat ülkesidir ve ancak ziraattan hareketle zenginleşebilir; başka bir deyişle, ülke ziraatın modernleşmesi, yeni tekniklerle zirai imkânların değerlendirilmesi sayesinde kalkınabilir. Ekonomik bağımsızlığını elde edeceği, sanayisini güçlendireceği zamana kadar da ne yapılacaksa bu realite göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Zaten böyle bir ülke konumuna gelmek için de ziraata gereken önemi vermek, ondaki ilerlemeyi temel ekonomik hedef olarak belirlemek şarttır. Bu da ancak eğitimin katkısıyla, daha doğrusu ziraat eğitimiyle mümkün olabilir:

"Bizim memleketimizde mesleklerin şahı ziraattır. Düşünce eğitiminde ve genel eğitimde gözetilen amaçta ziraat oldukça zorunlu bir yer tutmalıdır. İngiltere nasıl sanat ülkesi, Macaristan ziraat ülkesi, İskandinav ülkeleri gemici ve balıkçı ise Türkiye [de] iklimi karakteri ile ziraat ülkesidir. / Fikri eğitimde iyi, özgür, bağımsız düşünebilmenin yeterli olmadığı kanısındayım. Daima hedef; özellikle eğitim ziraata yönelik olmalıdır. Hatta daha ileri giderek derim ki, bizde ziraat bir mefkûre, milli mefkûrenin kesin bir emri olmalıdır. / Osmanlı vatanı ekonomik özgürlüğünü kazanarak kendi iç sanayisini koruyuncaya kadar bir çiftçi memleketi kalacaktır. Osmanlı çiftçisi çalışma ve gayretinden çok yararlanabileceği ekonomik bir duruma ulaşıp, zengin olduktan sonra, toplumsal ve zihinsel yükselme ve ilerlemeye kavuşacaktır. / Osmanlı toplumsal yapısını oluşturan çiftçi, terakki ve tekmülde elde ettiği zaman büyük ilerlemelere ve büyük sanayiye kavuşacaktır. Bunun için biz her şeyden önce çiftçiliği ve çiftçiyi eğitime kavuşturmalıyız. Bundan başka toplumun her sınıfı çiftçilik hakkında her şeyden çok bilgi sahibi olmalıdır. Çünkü çiftçi memleketinde bütün işlerin ucu çiftçiliğe uzanmaktadır." (Ethem Nejat 2001: 53).

Bu düşünceler doğrultusunda Ethem Nejat, müfredatın ziraata odaklanması, ziraat eğitimi veren ve çiftçilik yapılmasına müsait topraklara sahip olan öğretmen okullarının açılması gerektiğini vurgular (Ethem Nejat 2001: 54-57). Gelgelelim ona göre, II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren sistemde pek çok yenilik yapılmasına rağmen genel olarak eğitim ideal seviyeye, yani millî duyarlılık temelinde modern bilgi ve teknolojiye, beden eğitimine, şahsi teşebbüse, ziraata yeterince açık bir düzeye gelememiştir. Dönemin modern okulları “*artık kokuşmuş*” Fransız eğitim modeline göre işlemektedir (Ethem Nejat 2001: 41). Medreseler ise bilimi ve teknolojiyi iskalayan, gericilik aşıl原因an, “*dinden (İslâmdan) ilimden, akıldan, ahlaktan eser*”in görülmediği birer eğitim kurumu hâlinindedir (Ethem Nejat 2001: 28).

2. Modern Çiftçilik Hayatı ve Yurtseverlik

İşte Ethem Nejat, ana hatlarıyla özetlediğimiz böyle bir düşünce dünyası doğrultusunda bütün hikâyelerini bir millî uyanışa hizmet etmek maksadıyla kaleme alır. Bu çerçevede içerik modern çiftçilik hayatı, yurtseverlik, eğitim gibi konular etrafında şekillenir. Gelelim onun dergilerde kalan, makalemizde odağa aldığımız dört kısa hikâyesinin; “O Zengin ve Mesut Oldu”, “Kahraman Nuri”, “Bal Bahçesi” ve “Zengin Böcekçi”nin kurgularına/içeriklerine. “Bal Bahçesi”nin dışındaki hikâyelerde kurgu mekânı Türklüğün yurdu olmanın yanı sıra işlenmeye muhtaç büyük bir ziraat alanını temsil eden Anadolu’dur. “O Zengin ve Mesut Oldu”, “Bal Bahçesi”, “Zengin Böcekçi” hikâyelerinde, temel tema modern çiftçiliktir. Bu hikâyelerde, Ethem Nejat’ın düşünceleri doğrultusunda belirginlik kazanan ideal kişileri (Halim, Cenevre’de eğitim gören çocuk, İbrahim Efendi) buluruz. Söz konusu kişiler, iyi ve ziraat odaklı bir eğitim almış, bilinçli, çalışkan ve bu meziyetleri sayesinde zenginleşmiş, böylece mutluluğa erişmiş birer çiftçidir veya bu çerçevede bir çiftçi olma yolundadır. “Kahraman Nuri” hikâyesinde ise temel tema yurtseverliktir. Bu hikâyede, yine Ethem Nejat’ın düşünceleri ekseninde beliren bir ideal kişiyi, Nuri’yi buluruz. Fakat Nuri, modern çiftçiliği temsil eden ideal bir aktör değil, vatani savunmak uğruna fedakârca davranan bir çocuk kahramandır. Bütün hikâyelerde olaylar ve durumlar son kertede modern, kalkınma hedefli çiftçiliğin veya hayli yoğun millî duyarlıklarla bütünleşen yurtseverliğin savunusunu verecek şekilde gelişir.

Ethem Nejat’ın dergilerde kalan kısa hikâyelerinin içeriklerine dair ortaya koyduğumuz bu genel çerçeveyi, onun daha önce derlenen uzun hikâyelerini (“Çiftlik Müdürü”, “Yiğit Türkler”) kapsayacak derecede büyütebiliriz. Her iki hikâyede de mekân Anadolu’dur. “Çiftlik Müdürü”nde temel tema modern çiftçiliktir; hikâyenin başkişisi Bayezid Ferid de ideal bir kişiliği temsil etmektedir. O; iyi bir eğitim almış, modern bir çiftçi örneğidir. Çalıştığı çiftliği kısa zamanda geliştirmiş, imrenilecek duruma getirmiştir. “Yiğit Türkler”de temel tema yurtseverliktir; başkişiler Oğuz ve Günseli, vatan için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen, cesur insanlar olarak idealleştirilir. Her ikisi de savaşta yararlılık göstermiş ve nihayetinde vatani kurtarmışlardır. Ne ki bu uzun hikâyelerle dergilerde kalan kısa hikâyeler arasında kurgusal bağlamda belirgin bir fark vardır. Uzun hikâyelerinde Ethem Nejat, ütöpik bir gelecek tasavvurunda bulunur; düşüncelerinin ışığında *ideal Türkiye*’yi yansıtır. “Çiftlik Müdürü”nde

olay zamanı 1933-39 arasını kapsar; “Yiğit Türkler”de herhangi bir tarih belirtilmemesine rağmen *ideal Türkiye*'ye dair göstergelerin belirginlik kazandığı bir gelecek söz konusudur (Ethem Nejat, 2022). Dergilerde kalanlar ise kurgusal açıdan güncel zamanın sınırları dışına çıkmazlar. Fakat bir bakıma bunların kurgularının da ütopyik olana dönük bir açılım sergilediğini söyleyebiliriz. Çünkü bu hikâyelerdeki ideal kişiler ve onların ortaya koydukları eserler, aktüeldeki geri kalmış, zor duruma düşmüş Türkiye'den çok Ethem Nejat'ın düşüncelerinde işaret edilen, geleceğin ileri, mutlu Türkiye'sine yakındır. Denilebilir ki Ethem Nejat bütün hikâyelerinde az ya da çok, öyle ya da böyle ütopyistliğini konuşturur.

Şimdi, dergilerde kalan hikâyelerin içeriklerine biraz daha yakından bakalım. Ethem Nejat'ın mesul müdür olarak görev yaptığı Toprak dergisinin 2. sayısında yayımlanan “O Zengin ve Mesut Oldu” hikâyesinde (Ethem Nejat 1 Nisan 1329/14 Nisan 1913: 38-40), Macit ile Halim adlı iki arkadaşın hayat yolundaki tercihlerine ve bu tercihler ekseninde çizilen kaderlerine odaklanılır. Başkişi konumundaki Macit'in sesinden anlatılan hikâyede, önce her iki ismi çocukluk zamanlarında görürüz. Bu zamanlarda Halim, Macit'e sürekli köyünden, çiftçi ailesinden bahseder. Büyüyünce ailesi gibi çiftçilik yapacağını söyler. Macit, Halim'in söylediklerine pek itibar etmez; hatta bunları sıkılarak dinler. Çiftçiliği adı bulan Macit'in gözü devlet kapısındadır; zaten çevresi tarafından da bu yolda aşılannmıştır:

“Ne yalan söyleyeyim: Bana annemin verdiği öğütler ta küçükken, beşikten beri paşalığı, memurluğu sevdirmişti. Bizim kasabanın güzel bir kaymakamı vardı; çok genç, çok yakışıklıydı. Ben onu gördükçe ‘Ah ben de böyle bir kaymakam olsam.’ der; arkamdan gelecek zaptiyeyi, bana yüz bin temenna edecek memurları, ahaliyi düşünür ve gururlanırdım. / Zaten babam da annem de akrabam da bana ‘Sen iyi oku, biz seni İstanbul’da okutacağız, sonra sen büyük bir kaymakam, mutasarrıf, paşa olacaksın...’ derlerdi. Ben mektepte çalışırdım, fakat memur olmak, kaymakam olmak, paşa olmak için çalışırdım...” (Ethem Nejat 1 Nisan 1329/14 Nisan 1913: 38-39).

Aradan yirmi yıl geçtikten sonra iki arkadaş da amaçlarına ulaşmış, istedikleri mesleklere kavuşmuştur. Ama biri umduğunu bulmuş, diğeri bulamamıştır. Halim, “*tahsili, ihtisası, sebatı, muhabbeti sayesinde gayet zengin bir çiftçi olmuş[tur]*”. (Ethem Nejat 1 Nisan 1329/14 Nisan 1913: 40). Kullandığı modern aletlerle başarı sağlamış, çiftçilik hayatının örnek bir aktörü konumuna yükselmiş, herkesin saygısını kazanmıştır. Macit ise devlet kapısına yanaşıp memur olmak yolunda çalıştığı için Halim gibi “*saf hayatı, saadeti, serveti bulamamıştı[r]*.” (Ethem Nejat 1 Nisan 1329/14 Nisan 1913: 40). Bir memuriyete girmiş, sonra çıkarılmış, sonra yeniden girmiştir; “*servet*” ve “*saadet*” dolu “*saf hayat*” bir yana, memuriyetten beklediği garanti hayatı dahi yaşayamamıştır.

Çocuk Dünyası dergisinin 6., 7. ve 11. sayılarında, üç parça hâlinde yayımlanan, ancak yarım kalan “Kahraman Nuri” hikâyesi (Ethem Nejat 18 Nisan 1329/1 Mayıs 1913: 2-3; Ethem Nejat 25 Nisan 1329/8 Mayıs 1913: 1-2; Ethem Nejat 23 Mayıs

1329/5 Haziran 1913:1-2), konusunu gerçek hayattaki bir olaydan, daha doğrusu bir kişiden alır. Bu kişi, Karahisarlı Nuri Çavuş'tur. Karahisar'da yaşayan, öksüz ve yetim kaldığı için yumurta satarak geçimini sağlayan, Balkan Savaşı başladığında 12 yaşında olmasına rağmen gönüllü bir şekilde savaşa katılan ve cepheden yaralı olarak dönen (İbrahimhakkıoğlu <https://www.star.com.tr/acik-gorus/bilgi-millilik-ve-deger-arsinda-hangi-egitim-haber-1602062/>) Nuri Çavuş, bu hikâyenin “Kahraman Nuri”si olarak karşımıza çıkar. Hâkim anlatıcının söz konusu olduğu hikâyede, öncelikle Balkanlar'daki Yunan ve Bulgar çetelerinin zorbalıklarının Karahisar'daki yankısı söz konusu edilir. İbrahim Çavuş ve adliye âzâlarından bir genç, Rumeli'deki soydaşlara karşı çetelerin uyguladığı zorbalıklardan çeşitli örnekler vererek halkı bilinçlendirmeye çalışır. Sonrasında savaşın başladığı haberi gelir. İbrahim Çavuş ve genç âzânın anlattıklarından etkilenen 12 yaşındaki Nuri, “*Ben de imansız yaşamayayım, ben de ya gazi ya şehit olayım...*” (Ethem Nejat 25 Nisan 1329/8 Mayıs 1913: 1) diyerek büyük bir şevkle savaşa gönüllü olarak katılmak ister. Belediye binasında gönüllü askerleri kaydeden heyete bu hususta yalvarır. Gönüllü heyeti ilk başta yaşının küçüklüğünü öne sürerek Nuri'yi cepheye göndermeyi kabul etmez. Ancak Nuri ısrar eder ve isteğini kabul ettirir. Böylece o, bütün Karahisarlıların takdir edeceği, örnek bir asker olarak cephe yoluna düşer:

“On iki yaşında görünen bu asker, çantasını arkasına mükemmel sarmış, kaputunu güzel bir itinayla üzerine simit yapmış, matarasını parıldayan uzun kasaturasının yanına asmış, parıl parıl yanan mavzerini kucaklamıştı. Küçük asker ne kadar şık, ne kadar çevikti. Herkes ona bayılıyordu. / (...) / Nuri mekteplilerin birinin kucağından diğerine düşüyordu, yüzüne takdir yaşları, teessür ve hasret yaşları dökülüyordu... Şimdi bütün gençlik, bütün istikbal, bütün parlak ümitler onu alkışlıyor, aguşuna bastırıyor...” (Ethem Nejat 23 Mayıs 1329/5 Haziran 1913: 2).

Ethem Nejat'ın, dostu A. Ferit ile çıkardığı Yeni Fikir dergisinin 17. sayısında yayımlanan “Bal Bahçesi” hikâyesinde (Ethem Nejat Teşrinievvel 1329/Ekim-Kasım 1913: 545-549), eğitim için babası tarafından Cenevre'ye gönderilen bir çocuğun izlenimlerine odaklanılır. Hikâyenin anlatıcısı ve başkişisi konumundaki bu isimsiz çocuk, İsviçre'ye giderken “*İsviçre'de, bu güzel Cenevre'de bahçelerde koşacağı[nı], otomobillerle uçaacağı[nı], karşiki yüksek yeşil tepelere her gün turmanacağı[nı] zanned[er]*” (Ethem Nejat Teşrinievvel 1329/Ekim-Kasım 1913: 545). Gelgelelim babası, onu büyük bahçeli bir okula bıraktığında işlerin umduğu gibi olmayacağını anlar ve üzülür. Fakat bir zaman sonra “*yetmiş iki buçuk milletten*” (Ethem Nejat Teşrinievvel 1329/Ekim-Kasım 1913: 545) öğrencinin bulunduğu bu okula alışır. Hatta, hayatının kararını burada okurken verir. Şöyle ki öğretmeni bir gün, onu diğer öğrencilerle birlikte bir bal bahçesine götürür. Çocuk son derece modern usullerle yapılmış bu bal bahçesindeki arılardan, kovanlardan etkilenir. Nihayetinde geleceğe ilişkin kararını belirler; şöyle der:

“Kim ne derse desin, ben zihnimde kurdum. İsviçre ahali gibi rahat, serbest, neşe-

li, mesut yaşamak için, büyüdüğüm zaman mutlaka, mutlaka topraktan kazanmak çaresine bakacağım ve böyle yeni usul balcılık yapacağım. O zaman çiftçilikle, arıcılıkla insancasına zengin olmuş bir Türk evladı olacağım. İşte size söylüyorum arkadaşlar, bunu hepiniz, hepiniz işiteceksiniz!..” (Ethem Nejat Teşrinievvel 1329/ Ekim-Kasım 1913: 548-549).

Yeni Fikir dergisinin 19. sayısında yayımlanan “Zengin Böcekçi” hikâyesinde (Ethem Nejat 1 Kanunusani 1329/14 Ocak 1914: 614-618) -ki Ethem Nejat'ın son hikâyesidir- “*Manyas Gölü'nün sahilindeki çiftliğine, mücessem intizam ve letafet olan çiftliğine gıpta etmeyen[in]*” (Ethem Nejat 1 Kanunusani 1329/14 Ocak 1914: 614) olmadığı İbrahim Efendi'nin çiftçilik hayatındaki başarısı söz konusu edilir. Hikâyenin anlatıcısı konumundaki isimsiz başkişi, sermaye olmadan zenginliğe ulaşamayacağını düşünen bir arkadaşına, İbrahim Efendi adındaki bir çiftçinin çalışkanlığından ve bu çalışkanlığın getirdiği zenginlikten söz eder; fakat arkadaşı inanmaz, itiraz eder. Başkişi, daha sonra arkadaşını alıp İbrahim Efendi'nin Manyas'taki çiftliğine götürür; onun bu “*zengin böcekçi*”nin marifetlerini kendi gözleriyle görmesini ister. Bu arada İbrahim Efendi'nin hayat hikâyesini nakleder. Bu hikâyeye göre İbrahim Efendi, bir zamanlar beş parasız bir genç olarak İstanbul'da bulunmuş; daha sonra çalışıp para kazanmış ve bu parayla Bursa'daki böcekçilik okulunda okumuştur. Bu okuldan birinci çıkan İbrahim Efendi, Manyas Gölü civarında küçük bir arazi satın almış, burada modern bir böcekthane kurmuş ve nihayetinde çalışkanlığının mükâfatını elde etmiş, zengin olmuştur. Başkişinin muteriz arkadaşı, çiftliği görüp İbrahim Efendi'yle tanışınca ikna olur. Hatta çevresine şu şekilde nasihat bile verir: “*Efendim, zenginlik, saadet miras değildir ve olamaz. Çalışana, gayret edene saadet kapıları açık olduğunu ben gözlerimle gördüm. İsterseniz size güzel bir numune de ben gösterebilirim...*” (Ethem Nejat 1 Kanunusani 1329/14 Ocak 1914: 618)

Hikâyelerin içerikleri ana hatlarıyla böyle, şimdi bir de bunların diline bakalım. Ethem Nejat'ın dergilerde kalan hikâyelerinin dili, onun kitaplaşmış hikâyelerindeki gibi dönemine göre sadelikle belirginleşir; daha doğrusu halkın konuştuğu Türkçenin sınırları içerisindedir. O dönemde Servet-i Fünûn estetiğinden hareket eden yazarların Arapça/Farsça kelime ve terkiplerle dolu, süslü ve anlaşılması yer yer imkânsız olan dilini bu hikâyelerde bulamayız. Esasında böyle bir dil, Ömer Seyfettin'in “Yeni Lisan” makalesinde belirttiği ve bütün Millî Edebiyatçıların kabul ettiği dilde halkçılığa/sadeleşme mantığının bir sonucudur. Ethem Nejat da bir Millî Edebiyatçı olarak bu genel dil mantığı çerçevesinde kalemini konumlandırır. Özellikle “Bal Bahçesi” hikâyesinde dil, neredeyse günümüz Türkçesiyle kaleme alınmış gibidir. Bugünün en sıradan okurunu dahi zorlayacak herhangi bir taraf yoktur. Hikâyeden şu paragrafı bir örnek olarak sunabiliriz:

“Sokağa çıkmış, hep çocuklar sıçraya sıçraya gidiyorduk. Karşımıza gelen iki kanatlı kocaman bir kapı açıldı. Şişman bir adam ‘Buyurun çocuklarım!..’ diyordu. Hoca şişman zatın elini sıktı, biz de biçarenin elini koparınca kadar sıktık, salladık. Bir tane güzel önlük giymiş kız vardı, o da ‘Hoş geldiniz cicilerim...’ diyor-

du... Hepimiz bahçenin bir köşesine dağıldık. Bal bahçesi ama bal yok ki... Hoca anlattı: Gördüğümüz birçok küçücük küçücük köşkler arıların hem evleri hem fabrikalarını... Bu köşküklere kovan derlermiş; arılar bunun içinde çalışırlar, bal yaparlarmış; ballar evvelce anlattığı gibi çok paraya satılırmış. Şişman adam gitti, küçücük köşklere birinin kapağını kaldırdı, içinden dört köşe bir çerçeve çıkardı; ortası balla, arıyla doluydu. Kovanın içine baktım; dipteki delikten giren çıkan arı sürüsünün haddi yoktu..." (Ethem Nejat, Teşrinievvel 1329/Ekim-Kasım 1913: 547).

Belirtmek gerekir ki böyle bir dilin, hikâyelerin propagandist niteliğine uygun olduğu da ortadadır. Kitlelere ulaşmak isteyen her edebiyat, her edebî hareket veya yazar, kitlelerin dilinin sınırları içerisinde kalmak durumundadır. Salon edebiyatının diliyle sadece *salondakilere* hitap edilebilir. Hâsılı Ethem Nejat'ın hikâyelerinde içerik gibi dil de propaganda işlevini üstlenen bir araçta olması gerektiği gibidir.⁴

Sonuç

Ethem Nejat'ın kısa ve dergilerde kalan hikâyeleri, Türkiye'nin kurtuluş rotasını gösteren birer millî uyanış anlatısıdır. Söz konusu rota mantığı üzerinden Türkçülükle, hatta genel olarak II. Meşrutiyet Dönemi'nin siyasi arenasındaki *anlatılarla* bir arada değerlendirilebilir niteliktedir (tabii onun uzun, kitaplaşmış ve daha önce derlenen hikâyeleri için de geçerlidir bu önermeler). Bu dönemde, 'hürriyet bayrakları'nın zaman zaman kaybolan gölgesinde, pek çok aydın ülkenin gidişatı karşısında bir çıkış yolu aramış, çeşitli çözüm önerileri sunmuştur. Ziya Gökalp'ın Türkçü solidarizminden Prens Sabahattin'in adem-i merkezîyetçiliğine, İştirakçi Hilmi ve arkadaşlarının sosyalizminden Said Halim Paşa ve Mehmet Âkif Ersoy'un İslâmcılığına kadar pek çok düşünsel/siyasal akım, bu bağlamda adeta birer reçeteyi temsil etmiştir. Çözüm önerileri farklı olsa da hepsinde temel amacın Türkiye'nin kurtuluşu olarak konumlandığına şüphe yoktur. Kimisi dayanışmacı ve modernleşmeci bir ulus-devlet inşa ederek, kimisi devleti küçülterek, kimisi işçi sınıfını örgütleyerek, kimisi 'ümme'te yaslanarak, ... böyle bir kurtuluşu gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Ethem Nejat, bu noktada önce Türkçü bir çizgide yer almış, daha sonra sosyalizmde karar kılmıştır. Ama her iki zamanında da amaç bağlamında, Meşrutiyet yıllarının ruhunu veren, döneme özgü durum değişmemiş; Türkiye'nin kurtuluşu baki kalmıştır (sosyalist Ethem Nejat'ın emperyalizme karşı Millî Mücadele'yi desteklemek için dostlarıyla birlikte Anadolu'ya geldiğini hatırlatalım).

Ethem Nejat'ın kaleme aldığı bütün hikâyeler, onun Türkçü döneminin ürünüdür. Bu hikâyelerin hepsi 1913-14 yıllarında yayımlanmış, özellikle de idealleştirilen ve okur tarafından örnek alınması tasavvur edilen kişiler (modern çiftçiler, yurtseverler) üzerinden Türkçü düşüncenin kendisini gösterdiği birer propaganda metni olarak konumlanmıştır. Tabii Ethem Nejat'ın Türkçü dönemi ile sosyalist dönemi arasında amaçsal bir değişim söz konusu olmadığına, her iki dönemde de Türkiye'nin kurtuluşu amacı belirginlik kazandığına göre bu hikâyeleri onun sosyalist dönemi çerçevesinde de okuyabiliriz. Bu bakımdan hikâyelerde biz sadece Türkçü Ethem

4 Ethem Nejat'ın gerek kitaplaşmış gerekse de dergilerde kalan hikâyeleri hakkında başka çözümlemeler/yorumlar için Yavuz Sinan Ulu'nun "Türkçü ve Eğitimi Bir Aydın Ethem Nejat'ın Bilinmeyen Öyküleri Üzerine" adlı makalesine (Ulu 2019: 151-163) ve Bilgin Güngör ile Nilgün Büyüker Güngör'ün hazırladığı Ütopik Hikâyeler adlı kitabın ilgili kısmına (Ethem Nejat 2022: 9-21) bakılabilir.

Nejat'ı değil, sosyalist Ethem Nejat'ı da bulabiliriz. Bir başka deyişle, bu hikâyeler Türkçü Ethem Nejat'ın olduğu kadar sosyalist Ethem Nejat'ındır da.

Hikâye Metinleri

O Zengin ve Mesut Oldu

Küçüktük. İkimiz de bizim kasabadaki büyük evin, kenarları salkımlarla, asmalarla sarılmış penceresine dayanarak oturmuş konuşuyorduk. Pencere bize uzaktaki yeşillikleri, bağları, bahçeleri gösteriyordu... Daha arkada sararmak üzere bulunan ekinler, esen hafif rüzgârın tesiriyle sallanıyordu.

Arkadaşım Halim yine içini çekerek bana büyüdüğü yerlerden, köyden, çiftçilikten, ekinden bahsetmeye başladı; o köylülüğü, çiftçiliği çok seviyordu; bence bence adı olan bu sanatı hiç sevmez, âdeta nefret ederdim.

Ne yalan söyleyeyim: Bana annemin verdiği öğütler ta küçükten, beşikten beri pašalığı, memurluğu sevdirmişti. Bizim kasabanın güzel bir kaymakamı vardı; çok genç, çok yakışıklıydı. Ben onu gördükçe “Ah ben de böyle bir kaymakam olsam.” der; arkamdan gelecek zaptiyeyi, bana yüz bin temenna edecek memurları, ahaliyi düşünür ve gururlanırdım.

Zaten babam da annem de akrabam da bana “Sen iyi oku, biz seni İstanbul'da okutacağız, sonra sen büyük bir kaymakam, mutasarrıf,⁵ paşa olacaksın...” derlerdi. Ben mektepte çalışırdım, fakat memur olmak, kaymakam olmak, paşa olmak için çalışırdım...

Halim yine çiftçilikten, köyden bahsetmeye başladığı zaman bittabi ben dinlemiyordum. Kızdı. Ve bana bağırdı; sonra yine “Macit kardeşim” diyerek anlatmaya başladı:

“Biliyor musun Macit! Harman zamanı yaklaşıyor, şimdi bizim evde, köyde öyle çalışkanlık vardır ki tarif edemem. Babam artık orakçıları tutmuştur. Çalışkan ve kanaatli orakçılar şimdi arpaları biçmeye başlamışlardır. Tarlanın kenarına sırayla dizilen orakçılar bir işe başladılar mı parlak kosalarını⁶ sallaya sallaya bütün tarlayı alet irset [?] ederler; arkadan gelenler arpalardan güzel demetler ve tepeler yaparlar. Babam da onlarla beraber güneşin altında yatar... Babam her zaman bana der ki ‘Oğlum, ben böyle güneş karşısında çalışmasaydım, şimdi vücudum böyle sapa-sağlam olmaz, beli bükük bir ihtiyar olurdu. Ben işçilerimle beraber sıcakta yatmasaydım Cenabıhak bize nafaka verirdi. Verirdi ama bu kadar zengin, mesut ve rahat olamazdım; ahırlarımda bu kadar hayvan, ambarlarımda bu kadar ekin bulunamazdı. Çünkü çalışmayana Cenabıhak vermez. Ben çalışmayınca sizi sonra fakir bırakırdım; seni iyice okutamaz, hükümete de çok vergi veremezdim...’

Babam orakçılarla tarlada çalışırken validem de evde işçiler için çorba, ekmeğe, yemek hazırlatırdı. Orakçılar öyle iştiha⁷ yemek yerlerdi ki beş dakikada karavanelardaki yemeklerden eser kalmazdı...

Buğdaylar da biçildikten sonra ekinler harman yerine demet arabalarıyla taşınır; ne güzel hayat... Arabacılar soğuk suyun yanından geçerken susakla⁸ bir iki bardak su içtikten sonra söğütlük yolda bir köy şarkısı alırlar.

5 mutasarrıf: Osmanlı döneminde kaza ile vilayet arasında yer alan bölgedeki en yetkin mülki amir.

6 kosa: uzun saplı bir orak çeşidi.

7 iştiha: arzu, istek, iştah.

8 susak: su kabağı ya da ağaçtan oyularak yapılan su kabı.

Ben en ziyade harmanı severim. Komşularımız öküzle harman döver, fakat babam beygirle döver ve ‘Her zaman beygir daha çabuk, iyi iş görür.’ der. Macit, benim için en büyük zevk, dövene binerek sarı sapların, iri başakların arasında beygirleri haydamak...⁹ Döven ekinler üzerinde kayarken ‘fız...’ diye bir seda çıkarır, bu seda işçilerin türkülerine iştirak eden¹⁰ bir keman sedasıdır...

Akşamları yatmaya geldiğim zaman benim üstüm başım toz toprak içinde kalır. Güzel bir saman kokusu iştirim. Annem beni sever, ‘Aferin oğlum, baban gibi çalışkan bir çiftçi olacaksın.’ der ve temiz elbiselerimi verir.

Benim harmandan sonra işim bahçede gezmek, tavuklarımızı görmek, hayvanların sağılmalarını seyretmektir. Biliyor musun Macit? İmtihanlar bitince köye gideceğim, ben bunlara kavuşacağım. Ah sen de bir köye gelsen, benimle beraber kalsan eminim ki köyde, o güzelim yerlerde yaşamının lezzetini benden çok takdir edeceksin...

Şimdi ben her gece rüyamda harmanları görüyorum; bağları, bahçeleri geziyor, kırata biniyor, kaymaklar, yoğurtlar yiyorum.”

Bu kadar senedir mektepte beraber okuduğumuz arkadaşım Halim’in sözlerini içim sıkıla sıkıla dinliyordum. Ben Halim’i çok severdim, fakat onun fikirlerini sevmezdim. Benim gözüm pašalıkta, kaymakamlıkta, alayıste,¹¹ büyüklükteydi...

Yirmi sene sonraydı; yine o salkımlı, asmalı pencere önünde görüşüyor, uzaktan yeşillikleri seyrediyorduk. Her şey eski hâlindeydi; yalnız bir şey değişmişti: Halim de ben de bıyıklanmış, büyümüştük.

Arkadaşım bana hararetli hararetli çiftçilikten bahsediyordu. Şimdi harmandan, oraktan, işçilerden tıflane¹² bahsetmiyor; orak makinelerini, harman makinelerini, sürme makinelerini söylüyor ve her gün attığı hatve-i terakkiyi¹³ bana anlatıyordu.

Hakikaten Halim tahsili, ihtisası, sebatı, muhabbeti sayesinde gayet zengin bir çiftçi olmuştu. Muvaffakiyeti,¹⁴ gayreti her tarafta söyleniyordu. Halim’e herkes şayan-ı hürmet¹⁵ bir adam gözüyle bakıyordu...

Zavallı arkadaş, ben, memur olmak, paşa olmak hülyasına düştüğümünden onun gibi saf hayatı, saadeti, serveti bulamamıştım. O vicdanı, muhiti¹⁶ karşısında hür yaşarken ben başkalarının fikirleri, sözleri, emelleri altında ezilmekten kurtulamıyordum. Bir hükümet memuru olmuşum. Maaşım vardı; muhteşem bir de masam, koltuğum vardı. Fakat bir gün bir şey çıktı, birçok memurları kovdular. Ben de açıklarda kaldım. Ben yine yerleştim, yine memur oldum, yine bir koltuk sandalyesi buldum; buldum ama bugün o salkımlar, asmalar sarılmış pencerenin önünü, Halim’in çiftçilik hikâyelerini hatırlıyorum, “Ah ben de neden onun gibi çiftçi olmamıştım; neden?” demekten kendimi alamıyorum...

Kahraman Nuri

Karahisar’ın her tarafında “Harp yakında başlayacak.” sözü dolaşıyordu. Kahvelerde, ağaların evinde, sokaklarda, cami avlularında toplanan ahali, “Harp yakındır.” diyordu. Senelerden beri her türlü iyiliklere ve müsaadelere nail oldukları¹⁷ hâlde Rumeli’de oturan Bulgarlar, Rumlar Osmanlı hükümetinin aleyhine ayaklanmaktan geri kalmıyorlar; silahla, bombayla hükümet memurlarını, İslâm ahaliyi tehdit ve telef

9 haydamak: bir hayvanı harekete geçirmek için “hayda!” diye bağırarak

10 iştirak etmek: katılmak, ortaklık etmek.

11 alayış: gösteriş, debdebe, tantana.

12 tıflane: çocukça, çocuk gibi.

13 hatve-i terakki: ilerleme adımı.

14 muvaffakiyet: başarı.

15 şayan-ı hürmet: saygıya layık.

16 muhit: çevre.

17 nail olmak: elde etmek, erişmek.

ediyorlardı.

Rumeli'deki Bulgar vahşileri için söylenen sözlerin nihayeti yoktu. Hele Selanik ve Manastır vilayetlerinde eşkıya arkasında senelerce dolaşan İbrahim Çavuş büyük hükümet kahvesinde, çınar altında neler anlatmazdı. Bir gün ikindi namazından sonra İbrahim Çavuş Çarşı Camii'nin avlusunda etrafına toplananlara yine anlatıyordu:

“Bulgar ne haindir! Bulgar eşkıyası bir köye girince çoluk çocuk hepsini keser. Geçen sene işinden dönen birkaç biçare köylüyü bir dere kenarında koyun keser gibi boğazladılar. Daha bir iki gün evvel Perlepe Pazarı'nda buğday çuvalları yüklenmiş başiboş bir merkep geçiyordu; buğday çuvallarının içinde iki müthiş bomba vardı. O saatte pazarda bomba patlayacağını bildikleri için Bulgarlardan hiçbir fert yoktu. Ah, bomba patladı. İslâm bacakları, kelleleri, kemikleri gökyüzünde uçmaya başladı.”

Karahisar'da, Bulgarlar, Makedonya hakkında malumat almak isteyenler hep İbrahim Çavuş'u dinlerlerdi. Adliye âzâlarından genç bir efendi de Manastır vilayetinden geldiği için o da Bulgar ve Rum eşkıyasına dair canlı hikâyeler anlatmaktan geri kalmazdı. Genç âzâ efendi harbin başlamak üzere olduğuna, Karadağ hududunda da ateş başladığına dair havadis geldiği heyecanlı bir zamanda, çınar altında görüşen Karahisarlılara söylüyordu:

“Vatandaşlar! Bugün Balkanlarda başlayacak harp mutlaka lâzımdır. Eğer biz insansak bu harbe başlarız. Biz yalnız kuru Bulgar, kuru bir Yunanla harp etmeyeceğiz. İnsaniyeti yıkan bir sürü vahşi hayvanları telef edeceğiz. ‘Muzaffer olmazsak!..’ diyeceksiniz. Sizi mahvetmeye koşan, üzerinize saldıran bir yırtıcı hayvan var. Bu yırtıcıyı öldürmek, bütün çoluk çocuğu onun vahşetinden kurtarmak icap etmez mi? O saldıran siz kollarınızı bağlayıp durur musunuz? İşte hemşeriler! Bulgar bu yabani hayvandır.

Rumeli'de oturduğu müddetçe orada rahat ve emin uyku uyuyan hiçbir adam görmedim. Gezdiğiniz, oturduğunuz, yattığınız her yerde bomba patlamak ihtimali vardır. Geçen sene müthiş bir şayia¹⁸ çıktı: Camilere bayram ve Cuma namazları eda edileceği esnada patlamak üzere konan bombalar hiç kâfi gelmiyormuş! İslâmları, Türkleri ayaklandırıyormuş! Mekteplere de koymak, beş altı yaşındaki mini mini Türk yavrularını da mektepleriyle beraber berhava etmek¹⁹ lâzımmış! Aman Yarabbi! O ne müthiş manzara olurdu... Küçük kafalar, beyinler, kollar enkaz arasında yukarılara fırlayacaklar; sonra ruhsuz ve cansız olarak zemine düşecekler... Bereket versin, iyi dikkat edildi, konulan birkaç bomba patlamadan tutuldu. Bir iki leyli mektebe²⁰ bomba sokan Bulgar köylüleri yakalandı... Zavallı istikbalin büyük adamları, masum yavrucaklar! Kendileri için hazırlanan vahşetleri bildiklerinden her gün endişe ve helecanlar²¹ içindeydiler...

Manastır'daydım, akşam bomba patladı. Jandarmalar sokaklarda koşuyorlardı...

18 şayia: yaygınlık kazanmış söylenti, yaygın haber.

19 berhava etmek: patlayıcı bir maddeyle havaya uçurmak.

20 leyli mektep: yatılı okul.

21 helecan: çarpıntı, titreme.

Bir şey değil, bir banka [memuru] yaralanmıştı. Ertesi gün bir Bulgar, iptidai mektebin²² ilerisinde, saklandığı köprü altından iki üç İslâm'ı revolverle öldürüyordu... Revolver sesini işittiğim zaman ben de mektep civarından geçiyordum. Orada revolver sesi, düşman sayhası,²³ vahşet, burada bir millî figan: 'Asker oluyorum ben, harbe gidiyorum ben...' Revolver bizim milletimizi tehdit ediyor; istikbalin avazeleri²⁴ onlara cevaplar veriyordu...

Of vatandaşlar! Gençliğin bu canlanmasına bedel çok uyuklama da oldu... Bugün karşımızdaki düşman hazırlanmış, hatta memleketimiz dâhilinde teşkilat yapmış bir düşmandır. Türk'üz, Türkler harp ve kavga adamıdır. Rumeli'de namusumuza, kadınlarımıza, çocuklarımıza tecavüz eden alçak düşmanlarla herhâlde bir harp lâzımdır.”

Gerek İbrahim Çavuş'un gerek genç âzânın ve gerek bütün muharebe hakkında lakırdı söyleyenlerin yanında toplananların en başında İbrahim Çavuş'un küçük komşusu, on iki yaşında Nuri bulunurdu. Nuri düşmanlar hakkında söylenen her kelimeyi adeta ezberliyordu. Zaman oluyor ki kızarıyor, hiddetleniyor, yumruklarını sıkıyor, dişlerini gıcırdatıyor, zaman oluyor ki ağlıyor, düşünüyor, kalbinde elemeler duyuyor; hissiyatını, kalbini dökecek kimseler arıyordu. Nuri'nin çehresini, hâlini bu esnada tetkik²⁵ insana çok şeyler öğretirdi. Köylü elbisesi altına saklanan bu vücut ne kıymetliydi; onun pek hassas olan kalbinde fedakârlık, kahramanlık, vatanperverlik ve bütün iyi ahlaklar okunurdu...

Karahisar'ın her bucağında davullar çalınıyor. Dügün mü var? Her mahallede de mi düğün?.. Evet, düğün var; millet düğünü var!.. Artık Bulgar'la da Sırp'la da harp ilan edilmişti. Birbirini tebrik eden ihtiyarlar bir taraftan redifleri²⁶ uğurluyorlar, bir taraftan harp ianesi,²⁷ Hilal-i Ahmer²⁸ ianesi topluyorlardı.

Davullar çaldı, çaldı, çaldı... Şimdi sustu... Ne o ses... Of, ne helecan veren, ne harbe iştiyak²⁹ veren şarkı!.. Vatanın namusu için sabahtan beri başka türlü çarpan kalpler artık bir sevinç ağlamasına tutuldular. Oh! Bu yaklaşan, yeknesak³⁰ seda!.. Geldi, geldi, yaklaştı. Cengâverane bir beste... İdadi ve rüştiye³¹ mektebinin körpe sayhaları her tarafta aksiseda³² yapıyor...

“Dört yüz arslandan bu vatan kaldı bize yadigâr,
Terk edersek lanet etmez mi bize perverdigâr,
İleri, ileri arş ileri, alalım düşmandan eski yerleri...”³³

Nuri, heyecanlarla mekteplileri hükümet önünde karşılayan Nuri artık kendine malik değildi. Ağlıyordu, bağıriyordu:

22 iptidai mektep: ilkokul.

23 sayha: çılgılık, haykırış.

24 avaze: ses, feryat.

25 tetkik: inceleme.

26 redif: Osmanlı zamanındaki ihtiyat askeri.

27 iane: yardım.

28 Hilal-i Ahmer: Kızılay.

29 iştiyak: arzu.

30 yeknesak: tekdüze.

31 rüştiye: ortaokul.

32 aksiseda: yankı.

33 “Şehzade Süleyman Marşı”nın (http://tr.wikisource.org/wiki/Şehzade_Süleyman_Marşı) son kıtasıdır. Fakat marşın orijinalinde son iki dize “İleri, ileri haydi ileri/Alalım düşmandan eski yerleri” şeklindedir.

“Kim terk ediyor, kim terk edecek? Bu vatani terk edene taşlar, topraklar, cihanlar lanet eder. Allah'ım bizi utandırma!..”

Coşan Nuri'nin etrafını alanlar çocukta bir fevkaladelik görüyorlardı. Nuri şimdi alabildiğine koşuyor, mırıldanıyor, bağıriyordu. Bazıları “Zavallı çocuk, mutlaka tecennün etti.”³⁴ diyorlardı!

Nuri mekteplilerin “İleri, ileri, arş ileri...” sedaları içinde kendini kaybediyor; dinliyor ve koşuyordu. Nuri belediye önüne gelince durdu ve içeriye daldı.

On iki yaşındaki Nuri şimdi nefes ala ala gönüllü kaydedenlerin karşısında “Vatanı terk edersek Allah lanet eder, diyorlar. Ben Allah'ın bu emrini yapmazsam mutlaka imansız öleceğim. Kuzum ağalar, beni de o deftere yazınız... Ben de imansız yaşamayayım, ben de ya gazi ya şehit olayım...” diyordu.

Karahisar'ın ihtiyarları Nuri'yi, bu fedakâr ve insan çocuğu tanımakta hiç müşkülât çekmediler. Onun çılıncasına tekrar ettiği sözleri müteessirane³⁵ dinlediler. Hepsi bu mini mini vatanperveri tahsin ediyorlardı³⁶ fakat Nuri'ye hiçbiri cevap veremedi, hep gönüllü heyeti bu heyecan-ı vatanperverane³⁷ karşısında dondu kaldı; birbirlerine bakıyorlardı. Sancaktaroğlu Ali Efendi, sakalını hilalleyerek³⁸ Nuri'ye hitap etti:

“Oğlum, Nuri! Sana aferin. Harbe gitmek istiyorsun; senin bu istemen bile kâfi, Cenab-ı Allah sana en büyük imanlar nasip eder. Fakat sen küçüksün, daha on iki yaşındasın, harp kolay değil; kar var, kış var, su içinde yatmak var, her şey var!..”

“Yok, yok, bana aksi şeyler söylemeyiniz. Ben yanıyorum; ben günlerden beri Rumeli'deki vahşetleri İbrahim Çavuş'tan, âzâ efendiden ve her birinden dinliyorum da yanıyorum. Tahammülüm kalmadı. Orada vakıa³⁹ bugün çocuklar, mini miniler bile parçalanırken biz harbe koşmazsak sonra ne olur?.. Düşünsenize! Kuzum, Allah aşkına beni de yazınız, ben harp etmek isterim...”

“Oğlum, elbet bir gün sen de asker olacaksın ve harp edeceksin, o günü bekle!..”

“Efendi, beni neden insanlık yapmaktan vazgeçiriyorsun? Bu vatanı benim de herkes kadar hakkım vardır. Siz yazmazsanız ben gidenlerin peşine takılır giderim, beni hiç kimse men edemez... Usulsüz iş yapmak istemiyorum. Beni vicdanım, namusum karşısında rahat bırakınız. Geceleri uykularımı kaçırmayınız, bırakınız ben şu mübarek vatan uğrunda helak olayım. Zaten benim için geride kim ağlayacak!..”

Nuri gönüllü heyeti huzurunda hüğü hüngür ağlıyordu. Nuri'nin hıçkırıkları alelade bir çocuk hıçkırığı değildi. O vatani, milleti için ağlıyordu. Türk yavrusu ecdadını temsil ediyordu. Türk, harpten alıkonulur mu? Türk yavrusu biliyordu ki harp, erlerin meydanıdır. Namus, şan, eslâfın⁴⁰ mukaddes ruhları harpla şad olacak.

34 tecennün etmek: çıldırmak, delirmek.

35 müteessirane: kederli, üzgün bir şekilde.

36 tahsin etmek: övmek, takdir etmek.

37 heyecan-ı vatanperverane: vatanseverce heyecan.

38 hilallemek: ıslak parmakları sakala sokarak hareket ettirmek.

39 vakıa: gerçi.

40 eslâf: evvelkiler, öncekiler.

Karahisar gönüllü heyeti artık Nuri'nin ısrarlarına dayanamadılar. İhtiyar Sancaktaroğlu'nun gözlerinden akan birkaç damla yaş kır sakalı üzerinden yuvarlandıktan sonra:

“Peki oğlum, dedi, işte kaydediyorum. Allah utandırmasın!..”

Nuri nurlu sakalını gözyaşlarıyla ıslatan Sancaktaroğlu'na yaklaştı ve makam-ı teşekkürde⁴¹ elini öptü. Artık bütün gönüllü heyeti muvaffakiyet diliyorlardı... Nuri dönmüş, bir ihtiyar askerin refakatinde elbise giymeye gidiyordu... Nuri giderken gönüllü heyeti arkasından mütehasirane⁴² baktılar; bütün nazarlar⁴³ bu küçük büyüğü alkışlıyordu. Heyetten genç bir efendi ne güzel söylüyordu:

“Fıtrat değişir sanma kan yine o kandır!”⁴⁴

Sahib-i Karahisar redif taburu şimendifere binerken birçok dinç, iri, saç aklaşmış askerler arasında bir de mini mini asker vardı. On iki yaşında görünen bu asker, çantasını arkasına mükemmel sarmış, kaputunu güzel bir itinayla üzerine simit yapmış, matarasını parıldayan uzun kasaturasının yanına asmış, parıl parıl yanan mavzerini kucaklamıştı. Küçük asker ne kadar şık, ne kadar çevikti. Herkes ona bayılıyordu.

Birinci kampana vurdu, askerler kalanlarla öpüşüyor, helalleşiyorlardı; parmaklığın arka tarafından büzülen zavallı anneler, hemşeriler, zevceler bu ayrılık meserretine⁴⁵ iştirak edemiyorlardı...

Nuri silah omuza ederek İbrahim Çavuş'la vakurane⁴⁶ talim görmüş bir asker gibi metin hatveler⁴⁷ atıyordu... İkinci kampana vurulurken Nuri'yi coşturan sesler yine başladı! Rüştüye mektebinin çocukları, bu mini mini vatanperverler aralarında bir ittifak yaparak şehit olmak, milletini zilletten kurtarmak emeliyle meydan-ı harbe⁴⁸ koşan bu küçük asker hemşerilerini uğurlamak için istasyona gelmişlerdi. Mektepliler Nuri'yi nasıl sena ediyor,⁴⁹ takdir ediyorlardı:

“Küçük asker, silah elde
Kahramanca ilerliyor
Karşısında bütün belde
‘Kahramanım, yaşa!’ diyor...
Küçük asker, küçük asker!
Vatan senden hizmet ister.”⁵⁰

Şarkı bitti. Nuri mekteplilerin birinin kucagından diğerine düşüyordu, yüzüne takdir yaşları, teessür⁵¹ ve hasret yaşları dökülüyordu... Şimdi bütün gençlik, bütün istikbal, bütün parlak ümitler onu alkışlıyor, aguşuna⁵² bastırıyor...

41 makam-ı teşekkürde: teşekkür bağlamında.

42 mütehasirane: özlemle.

43 nazar: bakış.

44 Namık Kemal'in "Vatan Şarkısı"ndan (Namık Kemal, 2019: 23-24) bir dize. Orijinali "Fıtrat değişir sanma! Bu kan yine o kandır" şeklindedir.

45 meserret: sevinç.

46 vakurane: ağırbaşlı bir şekilde.

47 hatve: adım.

48 meydan-ı harp: savaş meydanı.

49 sena etmek: övmek, methetmek.

50 Tevfik Fikret'in "Küçük Asker" şiirinden (Tevfik Fikret, 2004: 676-677) bir bölüm.

51 teessür: keder.

52 aguş: kucak.

Bir çılgık koparan tren yavaş yavaş hareket ederken semalara lahuti⁵³ bir ses yükseliyordu: Türk Hakanı için dua ediliyordu...

Anadolu kasabalarına mahsus basık tavanlı bir ev, bir mesut yurt... Temiz, allı beyazlı şalvarını iki tarafa edalı sallayarak; zemini yerli keçelerle döşeli, parlak erkân minderleriyle süslü değirmi⁵⁴ odada dolaşan taze bir valide... İki köşenin arasına asılmış bir salıncak...

Pencereden nüfuz eden keskin ziya, hayat ve sıhhat bahşediyor. Pencere kenarına sarılan asmalarla salkımlar, daha ötede çiçeklerini dökmüş yeşil ağaçlar, tarhları yapılmış sebzelikler, fişkırان soğanlar ne gıpta-aver⁵⁵ bir yurt saadeti ihtar eyliyor...⁵⁶

İtinayla odasını toplayan valide, aşağıdan gelen bir ses işitti. Başındaki oyalı çemberini düzelterek kapıya doğru ilerledi. Tatlı ve saadet sayhaları... Bir erkek sesi... Odaya dinç, kara bıyıklı, kara kaşlı, kuşağının üzerine temiz bir silahlık sarmış bir dilaver,⁵⁷ bir Türk girdi.

Bal Bahçesi

Babam “Seni de İsviçre’ye göndereceğim.” dediği zaman çok sevinmiş, sevincimden bahçede koşmaya, sıçramaya başlamıştım. Hâlâ unutmam, bir güzel saksıyı güzelce devirmiştim de bahçıvan Veli Onbaşı görmesin diye taflanların arkasından, hemen evin arka kapısından içeri sıvışmıştım.

Vapur, şimendifer yolculuğu, eğlence, cümbüş derken İsviçre’ye gelmiştik. Ben İsviçre’de, bu güzel Cenevre’de bahçelerde koşacağım, otomobillerle uçacağım, karşiki yüksek yeşil tepelere her gün tırmanacağım zannediyordum. Meğer pek yanılmışım efendim.

Birkaç gün sonra babam beni birçok nasihatlerle götürdü, doğruca büyük bir bahçe içerisindeki mektebe bıraktı. Emin olun, evvela ağlayacağım gelmişti... Sonbahar da gelmiş; ağaçlar da yapraklarını dökmeye, onlar da benim gibi ağlamaya hazırlanmıştılar...

Sakallı hoca beni okşadı, birçok çocukların içine soktu; hepsi bana, hiç bilmedikleri ben ecnebiye dört gözle bakıyorlardı. Evvela utandım ama sonra benim de haşarılığım tuttu; neden utanacaktım? Hiç değil mi ya?

Bu mektepte, dadımın dediği gibi, yetmiş iki buçuk milletten var. İsviçreli var, Alman var, İngiliz var, Fransız var, İtalyan var, Rus var, Çinli bile var, bir de ben Osmanlı geldim, tamam oldu!..

53 lahuti: ilahi.

54 değirmi: yuvarlak.

55 gıpta-aver: imrendirici.

56 ihtar eylemek: hatırlatmak.

57 dilaver: kahraman, yürekli.

İlk önceleri, yukarıda da söyledim ya, beni babam bu mektebe bıraktı diye ağlayacaktım. Sonra nasıl oldu bilmem, bu mektep bana amma hoş geldi!..

Büyük bahçe, güzel oyun, eğlenceli ders... Canım bu Cenevre’de hep Fransızca konuşuyorlar. Ne iyi!.. Ben de biraz Fransızca biliyordum, bir hafta sonra iyi Fransızca söylüyor, vira söylüyor, bağıryordum. Hoca beni her zaman sever, “Aferin Türk yavrusu, sen çok neşeli, çok serbest bir çocuksun.” derdi!.. Aşk olsun hocaya. Değil mi? Benim neşeli ve serbest ve haşarı olduğumu istiyor [söylüyor]; benim istediğim de zaten bu ya...

Hoca her akşamüzeri eve gideceğimiz zaman bize birer masal söyler; ama bu masal dadımın, bacımın söylediği gibi umacı, büyücü, dev anası, bir dudağı yerde bir dudağı gökte peri kızı masalları gibi değildi ha!.. Çiftçilik, işçilik, ticaret, sanat, zenginlik, iyi ahlaklılık masallarıydı... Bunlar masal değildi, hepsi nasihatten ya biz tatlı tatlı masal diye dinlerdik...

Ama bir gün hocamız bize öyle bir tatlı masal söyledi ve [nasihat] verdi ki tadı damağımızdan hâlâ çıkmadı. Durunuz anlatayım...

Yine yerine çıkmıştı; bu sefer daha ciddiye, çok gülmüyordu; “Size ‘bal’ söyleyeceğim.” dedi, başladı; anlattı, anlattı, anlattı... Balın şu faydası vardır, doktorlar böyle diyor, şöyle tatlıdır, sabahları şöyle yemelidir, yemek arasında mideye indirmeli, bal böyle şöyle yetişir, böyle para kazandırır dedi, dedi...

Sonra birdenbire ayağa kalktı, “Haydi çocuklar, şimdi doğru bal bahçesine gideceğiz.” dedi. Bal bahçesi!.. Tuhaf değil mi? Sebzevat bahçesi, çiçek bahçesi olur, bunu biliyorum, biliyorum ama; meğer bal bahçesi de mi varmış?..

Sokağa çıkmış, hep çocuklar sıçraya sıçraya gidiyorduk. Karşımıza gelen iki kanatlı kocaman bir kapı açıldı. Şişman bir adam “Buyurun çocuklarım!..” diyordu. Hoca şişman zatın elini sıktı, biz de biçarenin elini koparıncaya kadar sıktık, salladık. Bir tane güzel önlük giymiş kız vardı, o da “Hoş geldiniz cicilerim...” diyordu... Hepimiz bahçenin bir köşesine dağıldık. Bal bahçesi ama bal yok ki... Hoca anlattı: Gördüğümüz birçok küçücük küçücük köşkler arıların hem evleri hem fabrikalarıymış!.. Bu köşçüklere kovan derlermiş; arılar bunun içinde çalışırlar, bal yaparlarmış; ballar evvelce anlattığı gibi çok paraya satılmış. Şişman adam gitti, küçücük köşçülerden birinin kapağını kaldırdı, içinden dört köşe bir çerçeve çıkardı; ortası balla, arıyla doluydu. Kovanın içine baktım; dipteki delikten giren çıkan arı sürüsünün haddi yoktu...

“Vız!” dedi, yanımdaki Alman çocuğunun kulağını bir arı soktu. Şişmanın yanın-

da yüzlerce arı vardı da onu sokmuyorlardı. Meğer şişmana alışıkmişler; o arıların sahibiymiş!..

Bize arıların sahibi birçok kovan gösterdi. Hepsinin ismi, cinsi başkaydı, bir tane de fena sepet kovan gördüm. “Ha!” dedim, hatırlamaya başladım; amcamın çiftliğine gittiğim zaman bağın bir köşesinde üzeri çamurlu böyle bir pis kovan daha görmüştüm, meğer memleketimizdeki kovanların hepsi böyle pis değil miymiş? Bu fena, adama hiç para kazandırmazmış, bakması gayet güç ve hem çoğalmazmış, buraya gelince amcama hemen söyledim. Neyse, o fena kovana değiştirdi; güzel, fenni bir kovan aldı... Her bilen benim gibi, fena kovana onlara söylese ne iyi olurdu; şimdi fena hiç kovan kalmazdı.

Derken hocamız bizi bir büyük masaya doğru götürdü. Birçok tabaklarla, bardaklarla dolu olan masanın etrafına toplandık. Bize “cicim” diyen temiz elbiseli hizmetçi kız da bizim için bir şeyler hazırlıyordu. Muallim efendi ağzını açtı ve söylemeye başladı:

“Çocuklarım! İşte dışarıda gördüğünüz arıların ballarını size veriyorum. Buna güveç balı derler; tabağa koyacağım, oradan yersiniz. Buna süzme bal derler; bardağa koyacağım, şerbet gibi içersiniz... İşte ben içiyorum, oh ne tatlı!.. Hepiniz çiftçi olunuz da her gün böyle tatlı bal yiyiniz; işte size bir de dua!..”

Hepimiz balı ha bire ha yiyorduk. Arkadaşım Alman, arının soktuğu kulağının acısını unutmuş, öyle bal yiyordu ki unutamıyorum! Ben İsviçre’yi, bu mektebi, her şeyini sevdim, sevdim. Fakat hiç hatırımdan çıkmayan:

Balın tadı!..

Hep yutkundukça sanki o güzelim balın tadını duyuyorum. Bin teşekkür ettikten sonra bal bahçesinden ayrılırken yine şişman adam kapının yanında “Selametle evlatlarım!..”, temiz hizmetçi kız da “Yine buyurun cicilerim!..” diyordu...

Hoca hepimize yolda “Evvelden bal yediniz mi?” diye ayrı ayrı soruyordu. Fikrimizi anlamak istiyordu; hepsi anlattı. Ben de “Memleketimizde iyi ballar vardır.” dedim; hatta sokakta “Bal öngürünün” diye bağırın köylü satıcının taklidini bile yaptım, hepsi güldüler. Hocamız kafasını salladı ve Ankara balının çok iyi olduğunu tasdik etti.

Kim ne derse desin, ben zihnimde kurdum. İsviçre ahalisi gibi rahat, serbest, neşeli, mesut yaşamak için, büyüdüğüm zaman mutlaka, mutlaka topraktan kazanmak çaresine bakacağım ve böyle yeni usul balcılık yapacağım. O zaman çiftçilikle,

arıcılıkla insancasına zengin olmuş bir Türk evladı olacağım. İşte size söylüyorum arkadaşlar, bunu hepiniz, hepiniz işiteceksiniz!..

Zengin Böcekçi

Manyas Gölü'nün sahilindeki çiftliğine, mücessem⁵⁸ intizam⁵⁹ ve letafet⁶⁰ olan çiftliğine gıpta etmeyen yoktu. Gölün kenarına inşa ettirdiği çiftlik köşkü ufak bir şatoymdu. Göl sahilinde bir güzel rıhtım, sahilde bir güzel sandal bulunmaktaydı.

Hayvanat ahırları, hizmetkâr daireleri, çiçek ve sebzevat ve numune bahçeleriyle bu malikane ne mühim servetleri, ne âli⁶¹ zekâları izah ediyordu. Bizim memleketin birçok çiftliklerini gezdim. Fakat çiftlik avluları bir süprüntü hâlimden başka bir şey değildi. Hâlbuki bahsettiğim çiftliğin çiçek bahçesi ne kadar temiz ve zarifti. Çiftliğin ne tatlı bir meşgale olduğunu bilmeyenler bile şu çiftliğin bahçesini görünce hayat-ı ziraiyeye⁶² meclup⁶³ oluyorlardı.

Çiftliğin en mühim dairesi daha çiftlik merkezine gelmeden nazarıdikkati⁶⁴ celbediyordu.⁶⁵ Uzun, iki katlı, enli saçaklı, hoş bir tarz-ı mimariye⁶⁶ malik olan bu bina böcekhaneydi. Cesim⁶⁷ binanın etrafı da güzel tarh edilmiş bir bahçe; birtakım yemiş ve süs ağaçlarıyla tezyin edilmiş⁶⁸ bir bahçeydi.

Çiftliğin mevkii şehre epey uzaktı. Fakat o gayur⁶⁹ çiftlik mutasarrıfının civar köylülere vaaz ve nasihati ve köylüleri, tam kendilerinin anlayabileceği bir lisanla ikna eylemeleri hasebiyle bir ittihat⁷⁰ hâsil etmişlerdi.⁷¹ Bu ittihat bir köy şirketi vücuda getirmişti. Şirketin sermayesiyle “otobüs” denilen tramvay cesametinde⁷² bir otomobil alınmıştı ki artık çiftliğin uzaklığı nazarıdikkate alınmayacak bir hâl kesp etmişti.⁷³ Her taraftan kasabaya gidecek köylüler ve mahsulat hep otobüsle gidiyordu.

Hakikat aranılacak olursa, civar köylülerin hatta akıllılarından bazıları “Efendim, yollar bozuktur. Gidilmez. Hükümet yolları yapmayınca otomobil filan işlemez.” demişlerdi. Fakat iş böyle değildi. Vakıa bozuk yerler de vardı, vardı ama şirketin sermayesi bozuk olan birkaç yeri ve köprüyü tamir edebilecekti. Ve yollar, köprü tamir edildi. Otomobil güzel güzel işlemeye başlayınca o muterizler⁷⁴ de otomobilden istifadeye başladılar. Fakat tabii ki otobüse akıllı ve müteşebbis köylüler daha az para veriyorlardı.

58 mücessem: gözle görünür, cisimleşmiş.

59 intizam: düzen.

60 letafet: güzellik.

61 âli: yüce.

62 hayat-ı ziraiye: ziraat hayatı.

63 meclup: tutkun.

64 nazarıdikkat: dikkatli bakış.

65 celbetmek: üzerine çekmek.

66 tarz-ı mimari: mimari biçim.

67 cesim: büyük, geniş.

68 tezyin edilmek: süslenmek.

69 gayur: gayretli.

70 ittihat: birlik.

71 hâsil etmek: ortaya çıkmak, meydana gelmek.

72 cesamet: büyüklük.

73 kesp etmek: kazanmak, edinmek.

74 muteriz: itiraz eden.

Bugün herkesin taht-ı tasdikindeki⁷⁵ bu otobüs o civarın şimendiferi oldu. Her taraf terakki etti.⁷⁶ Çiftçiler zengin oldu...

Akıllı adamdı. Fakat benim en ziyade canımı sıkıyan da akıllı olduğu hâlde hiç anlamamak isteyişi; boş boşuna, ama pek kofçasına itiraz ediydi. Aramızda geçen pek çok gürültülü laflardan sonra bir gün İstanbul'dan vapura bindirerek götürdüm. Ertesi günü Manyas'ta olacaktık. Yolda hâlâ bana itiraz ediyordu:

“O kadar tuhafsiniz ki, azizim, bir adamın bizim memlekette meteliksiz işe başlayarak zengin olduğunu, şimdi pek mesut yaşadığını bana anlatmak istiyor ve bu hususta ısrar ediyorsunuz...”

Israrı kendisi yapıyordu. Ben hiç ses çıkarmadım. Her şeyi ertesi güne bıraktım... Sahilden iskeleye çıkar çıkmaz kasabanın araba bekleyen cihetine yollandık.

“İşte, dedim, çiftliğin otomobili, onunla gideceğiz...”

Temiz otomobilin içine atladık. Muarız arkadaşım yan yan bakıyor, muayene ediyordu... Arkadaşımın hayretini keşfettiğimden müstehziyane⁷⁷ dedim ki:

“Haberin var mı? Vapur bizi yanlış getirmiş, burası bir Avrupa!.. Anadolu köylerinde böyle otomobil ne arar...”

Muterizin hiç sesi çıkmıyordu. Muvaffakiyet burada başladı. Otomobil yeşil ovaların arasından, yilankavi sarı yoldan bir sürat-ı berkıyyeyle⁷⁸ geçti. Bir saat sonra durgun, açık mavi sulu gölün kenarına muvasalat eylemiştik.⁷⁹ Yarım saat istirahatten sonra muterizimi yanız ben gezdirmeye başladım, çünkü zengin böcekçi iş zımında⁸⁰ başka bir köye gitmişti.

Ağzımı açtım, olanca talakat-ı lisanımla⁸¹ anlatıyor, mukniane⁸² söz sarf ediyordum:

“İşte bu cesim çiftliğin sahibi İbrahim Efendi namında bir zattır. On beş sene evvel İbrahim'i pek iyi tanırdım. Fakirane yaşar bir gençti. Mektepte okudu ama ne kadar ihtiyaç içinde bulunduğunu ben bilirim. Günün birinde İbrahim kayboldu. Kimsesi yoktu ki arayacaktı. Biz de öteye beriye soruşturduk. Fakat bilahare vazgeçtik.

Bu vakadan beş sene sonraydı. İşte yine gezmek maksadıyla buraya gelmiştim. Bir de ne göreyim, bizim İbrahim burada ufak bir hanesinde bütün azim ve ikdamıyla⁸³ çalışmakta, namusu dairesinde kesb-i servet etmekten⁸⁴ başka bir şey düşünmemek-teydi.

75 taht-ı tasdikinde: onayı altında

76 terakki etmek: ilerlemek.

77 müstehziyane: alaycı bir şekilde.

78 sürat-ı berkıyye: şimşek sürati.

79 muvasalat eylemek: ulaşmak, varmak.

80 zımında: için, maksadıyla.

81 talakat-ı lisan: dil açıklığı.

82 mukniane: ikna edici.

83 ikdam: çaba gösterme.

84 kesb-i servet etmek: servet kazanmak.

İbrahim Efendi'nin bana izah ettiği tercüme-i halini⁸⁵ sırasıyla anlatacağım, iyi dinleyiniz:

İbrahim, İstanbul'da çalışarak biraz para kazanmış. Eline geçen bu parayla hemen Bursa'ya gitmiş ve şehri-i mezkûrda⁸⁶ bulunan büyük böcekçilik mektebine dâhil olarak evvelden beri merak ettiği bu mesleğe vukuf⁸⁷ peyda etmeye başlamış, birinci sene-i tahsiliyeyi⁸⁸ itmamdan⁸⁹ sonra bir sene kadar yine Bursa'da mukim⁹⁰ zenginlerden birinin ipek fabrikasında çalışmış ve para tasarruf eylemiş...

İbrahim Efendi, mektebi ikmal eylediği zaman sa'yinden⁹¹ mütehasıl⁹² cebinde ufak bir sermayesi varmış; mektepten birincilikle neşet ettiğinden⁹³ hükümet ona bir de güzel hurdebin⁹⁴ hediye etmiş, bu da sermayesine ilave edilmiş... İbrahim sahip olduğu sermayesiyle kalkıp -evvelden beri tahayyül ettiği⁹⁵ - Manyas Gölü'nün sahiline giderek ufak bir arazi satın almış, köylülere kendini az zamanda sevdirdiğinden köylüler İbrahim'in inşa edeceği binalar için lazım gelen ağaçlar, odunları ve keresteyi bedava nakledivermişler...

İbrahim'in ilk işi bir böcekthane yapmakla beraber bir dut bahçesi vücuda getirmek olmuş. Bir iki sene sonra bizim gayur böcekçinin işi yoluna girmiş; böcek tutmak mevsiminin haricinde de boş durmamış, birinciliğine mükâfaten kazanmış olduğu hurdebinle ipek böceği tohumu ayırıp satmaya ve bununla mühim bir gelir hâsil etmeye başlamış...

İbrahim Efendi'nin tercüme-i hâli bundan ibaret, bu vakanın bundan ibaret olduğunu da isterseniz köylülerden de sorabilir ve tahkik edersiniz.⁹⁶

İşte azizim, şimdi burada pek büyük âsâr-ı terakki ve temeddün⁹⁷ görüyorsunuz; adeta mükemmel bir Avrupa çiftliğinde bulunduğumuzu zannediyoruz değil mi? Evet öyle, bu büyük terakkiyi husule getiren; meteliksiz, fakir bir adamı zengin eden, birkaç sene evvel pek çıplak olan bir araziye ıslah eden, medeni bir hâle ifrağ eden⁹⁸ bir sermaye görüyoruz. Böyle değil mi azizim? İşte bu sermaye, 'Sa'y! Sebat!' denilen pek mühim ve bitmek tükenmek bilmez bir sermayedir.

Bizim gözlerimizi Avrupa ve Amerika terakkiyatı⁹⁹ kamaştırıyor. Avrupa'yı, Amerika'yı bu hâle getiren sermayeler gökten zembille inmemiştir. Bunlar da tıpkı İbrahim Efendi'nin sermayesi gibi hâsil olmuştur. İşte Amerika milyarderleri, Karceni,¹⁰⁰ Morgan,¹⁰¹ Rokefuller¹⁰² neydi? Herkes biliyor ki bir kilisede adi bir hizmet

85 tercüme-i hâl: biyografi, yaşam öyküsü.

86 şehri-i mezkûr: sözü edilen şehir.

87 vukuf: bilgi.

88 sene-i tahsiliye: eğitim yılı.

89 itmam: tamamlama.

90 mukim: ikamet eden.

91 sa'y: çalışma.

92 mütehasıl: meydana gelmiş.

93 neşet etmek: çıkmak.

94 hurdebin: mikroskop.

95 tahayyül etmek: hayal kurmak, zihinde canlandırmak.

96 tahkik etmek: araştırmak, soruşturmak.

97 âsâr-ı terakki ve temeddün: ilerleme ve medeniyet eserleri.

98 ifrağ etmek: dönüştürmek, başka bir şekle sokmak.

99 terakkiyat: ilerlemeler, gelişmeler.

100 Andrew Carnegie (1835-1919): İskoçya doğumlu Amerikalı iş adamı.

101 J. P. Morgan (1837-1913): Amerikalı büyük sanayici ve banker.

102 John D. Rockefeller (1839-1937): Amerikalı milyarder. Dünyanın en zenginleri arasında gösterilen Rockefeller ailesinin "öncüsü".

kârdı. Cenubi Amerika'nın¹⁰³ sahib-i iktisadisi¹⁰⁴ milyarder John Beck¹⁰⁵ de evvelce fakir bir İngiliz'di. Dünyanın altınları, hep dediğimiz o büyük sermaye, sa'y ve sebat sayesinde hâsıl olmuştur. Bizdeyse birçok adamlar hâlâ piyango isabet etse de zengin olsam hayaline düşüyorlar. Bu ataletten başka bir şey tevellüt etmiyor...¹⁰⁶

Bir müddet sonra İbrahim Efendi'yle de görüştüler. İbrahim Efendi'nin metin sözleri, gayet amik¹⁰⁷ bir hüsn-i ahlâk¹⁰⁸ ve sebatına şahit olan çehresi, faaliyet-i iktisadiye ve ziraiyesinin¹⁰⁹ pek büyük delili olan etvar¹¹⁰ ve harekâtı benim muteriz refikim¹¹¹ üzerine bir tesir-i müfit¹¹² hâsıl etti. Ben ne kadar memnundum. Çünkü o muannit¹¹³ muteriz refikime artık bizde de bir parasız bir adamın zengin olduğuna kanaat hâsıl eylemişti.

Muteriz arkadaşımın mağlubiyetini yüzüne karşı artık söylemeye lüzum görmedim. Çünkü böyle bir hareket yapmakla esasen fayda yerine birçok mazarrat¹¹⁴ tev-lidine¹¹⁵ sebep olacaktım. Fakat karilerime¹¹⁶ şunu bütün mahzuziyetimle¹¹⁷ söyleyeyim: Evvelce tembel tembel bir köşede oturup yetişemediği birçok işler hakkında vahi¹¹⁸ tenkitler, mübahaseler¹¹⁹ açan, günlerini pek âtilane¹²⁰ geçiren arkadaşım, şimdi pek çok çalışıyor ve önüne gelene diyor ki:

“Efendim, zenginlik, saadet miras değildir ve olamaz. Çalışana, gayret edene saadet kapıları açık olduğunu ben gözlerimle gördüm. İsterseniz size güzel bir numune de ben gösterebilirim...”

103 Cenubi Amerika: Güney Amerika.

104 sahib-i iktisadi: iktisadi açıdan sahip.

105 John Beck (1843-1913): Almanya doğumlu Amerikalı iş adamı.

106 tevellüt etmek: doğmak.

107 amik: derin.

108 hüsn-i ahlak: ahlak güzelliği.

109 faaliyet-i iktisadiye ve ziraiye: zirai ve iktisadi faaliyet.

110 etvar: tavırlar.

111 refik: dost, arkadaş.

112 tesir-i müfit: faydalı etki.

113 muannit: inatçı.

114 mazarrat: zarar.

115 tev-lid: ortaya çıkma.

116 kari: okur.

117 mahzuziyet: hoşnutluk, memnuniyet.

118 vahi: boş, manasız.

119 mübahase: tartışma, sohbet.

120 âtilane: âtil bir şekilde.

Kaynakça

AHMAD, Feroz (2020). *İttihat ve Terakki: 1908-1914*, (çev. Nuran Yavuz). İstanbul: Kaynak Yayınları.

ERKEK, Mehmet Salih (2012). *Bir Meşrutiyet Aydını Ethem Nejat: 1887-1921*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ethem Nejat (1 Nisan 1329/14 Nisan 1913). “O Zengin ve Mesut Oldu”, *Toprak*, 2: 38-40.

Ethem Nejat (18 Nisan 1329/1 Mayıs 1913). “Kahraman Nuri”, *Çocuk Dünyası*, 6: 2-3.

Ethem Nejat (25 Nisan 1329/8 Mayıs 1913). “Kahraman Nuri”, *Çocuk Dünyası*, 7: 1-2.

Ethem Nejat (23 Mayıs 1329/5 Haziran 1913). “Kahraman Nuri”, *Çocuk Dünyası*, 11: 1-2.

Ethem Nejat (Teşrinievvel 1329/Ekim-Kasım 1913). “Bal Bahçesi”, *Yeni Fikir*, 17: 545-549.

Ethem Nejat (1 Kanunusani 1329/14 Ocak 1914). “Zengin Böcekçi”, *Yeni Fikir*, 19: 614-618.

Ethem Nejat (2001). *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*, (hzl. Faruk Öztürk), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Ethem Nejat (2022). *Ütopik Hikâyeler*, (hzl. Bilgin Güngör-Nilgün Büyüker Güngör), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

İBRAHİMHAKKIOĞLU, Belkıs, “Bilgi, Millilik ve Değer Arasında Hangi Eğitim?”, Erişim tarihi: 15.12.2022, <https://www.star.com.tr/acik-gorus/bilgi-millilik-ve-deger-arasinda-hangi-egitim-haber-1602062/>

Kubbealtı Lugatı, Erişim tarihi: 5.12.2022, <http://lugatim.com/>

Namık Kemal (2019). *Vatan yahut Silistre*, (hzl. Ezgi Aslan-Gönül Yüksel), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Nâzım Hikmet (2015). *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

SU, Ruhi, “Karadeniz Ağıtı”, Erişim tarihi: 14.12.2022, <https://simurg.info/2022/01/14/ruhi-su-karadeniz-agiti/>

“Şehzade Süleyman Marşı”, Erişim tarihi: 9.12.2022, http://tr.wikisource.org/wiki/Şehzade_Süleyman_Marşı

Tevfik Fikret (2004). *Bütün Şiirleri*, (hzl. İsmail Parlatır-Nurullah Çetin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ULU, Yavuz Sinan (2019). “Türkçü ve Eğitimci Bir Aydın Ethem Nejat’ın Bilinmeyen Öyküleri Üzerine”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 67: 151-163.

Ekler

Ek-1: Ethem Nejat'ın A. Ferit ile Manastır'da çıkarmaya başladığı; “Bal Bahçesi” ile “Zengin Böcekçi” hikâyelerini yayımladığı Yeni Fikir dergisinin 19. sayısının kapağı.

Ek-2: Ethem Nejat'ın mesul müdürlüğünü yaptığı, "O Zengin ve Mesut Oldu" hikâyesini yayımladığı Toprak dergisinin 2. sayısının kapağı.

Ek-3: Ethem Nejat'ın "Kahraman Nuri" hikâyesini yayımladığı Çocuk Dünyası dergisinin 6. sayısının kapağı.